

بررسی معنای مواسات در اسلام

سید جواد میرزازاده [۱]

مقدمه

شیوع ویروس کرونا در جهان شرایط اجتماعی، اقتصادی و معیشتی تازه‌ای را بر مردم حاکم کرده و سبب تعطیلی برخی کسب و کارها، افزایش هزینه‌ها و کاهش درآمدهای دولت شده است. در کشور ما نیز علاوه بر تحریم‌های ناجوانمردانه و برخی سوءتدبیرهای گذشته، شیوع این بیماری فشار مضاعف معیشتی را بر اقشار کم‌درآمد و محروم تحمیل و معیشت بسیار سختی را برای آنها رقم زده است.

در چنین شرایطی، رهبر فرزانه انقلاب در روز عید نیمه شعبان، با معرفی جامعه مهدوی به عنوان جامعه مواسات و برادری، رزمایش مواسات و همدلی را توصیه کرده و مردم را به تحقق آن به خصوص در ماه مبارک رمضان تشویق کرده‌اند [۲].

بعد از آن، اقشار مختلف جامعه، طرح‌ها و برنامه‌های مختلفی را در لَبیک به فرمان رهبری طراحی و اجرا کرده‌اند. در این بین توجه به معنای مواسات سبب فهم بهتر فرمایش حضرت آقا و در نتیجه برنامه ریزی بهتر و دقیق‌تر در اجرای آن خواهد شد.

اصل مواسات از اصول انسانی، اجتماعی و اقتصادی اسلام است که نقش ارزنده‌ای در ایجاد همدلی و رفع فقر و نیازهای اقشار محروم در جامعه دارد. لذا برای تحقق کامل این اصل مهم در جامعه، ضروری است مفهوم مواسات و حدود و ثغور آن در لغت و روایات و سیره معصومین به طور دقیق تبیین شود.

مواسات در لغت:

مواسات از دو ماده «وسی» و «أسو» گرفته شده است. فرهنگ ابجدی مواسات از ماده وسی را به معنای «دلداری دادن و یاری کردن» آورده است.

«وَأَسَى - مَوْاسَاةً [وسی] الرَّجُلَ»: او را دلداری و تسلی داد و کمک کرد. [۳] همین فرهنگ در معنای مواسات از ماده أسو چنین ذکر کرده: «أَسَى - مَوْاسَاةً [أسو، آسی] الرَّجُلَ فِي مَالِهِ: در مال یا دارائی خود آن مرد را برابری داد [۴].»

لغت‌نامه‌های معروف دیگر نیز مواسات را غالباً از ماده أسو آورده و به معنای برابر کردن و شریک کردن در مال گرفته‌اند.

الصَّحاح: «أَسَيْتُهُ بِمَالِي مَوْاسَاةً، أَي جَعَلْتُهُ إِسْوَتِي فِيهِ»: کسی را در مال مواسات کردن یعنی او را در مال خود برابر قرار دادن [۵].»

مجمع البحرين: «وَفِي الْأَحَدِيثِ: مَوْاسَاةُ الْإِخْوَانِ. وَ هِيَ مَشَارِكَتُهُمْ وَ مَسَاهَمَتُهُمْ فِي الرِّزْقِ وَ الْمَعِاشِ. قِيلَ: وَ لَا يَكُونُ إِلَّا عَنِ كِفَافٍ لَا عَن فَضْلَةٍ، وَ أَصْلُهَا الْهَمْزَةُ فَفَلَبَتِ وَأَوَّاءُ تَخْفِيفًا». مساوات برادران یعنی شریک کردن و سهمیم کردن آنها

در رزق و زندگی. و گفته شده: مواسات از کفاف و مورد نیاز زندگی می‌باشد، نه از اضافه بر نیاز و کفاف. اصل مواسات از همزه بوده (أسو، مؤاسات) که قلب به واو شده است [۶].

تاج العروس: «و آسَاهُ بِمَالِهِ مُوَسَاةً: أَنَالَهُ مِنْهُ وَ جَعَلَهُ فِيهِ إِسْوَةً، وَ عَلَى الْأَخِيرِ افْتَصَرَ الْجَوْهَرِيُّ. وَ قَدْ جَاءَ ذِكْرُ الْمُوَسَاةِ فِي الْحَدِيثِ كَثِيرًا، وَ هِيَ الْمُشَارَكَةُ وَ الْمُسَاهَمَةُ فِي الْمَعَاشِ وَ الرِّزْقِ؛ وَ أَصْلُهَا الْهَمْزَةُ فَقَلِبَتْ وَاوًا تَخْفِيفًا.» مواسات با کسی در مال یعنی مال خود را به او دادن و او را در مال برابر کردن. مواسات در روایات به معنای شریک کردن و سهمیم کردن آنها در رزق و زندگی [۷].

فیروزآبادی در القاموس المحيط: «آسَاهُ بِمَالِهِ مُوَسَاةً: أَنَالَهُ مِنْهُ وَ جَعَلَهُ فِيهِ إِسْوَةً، وَ لَا يَكُونُ ذَلِكَ إِلَّا مِنْ كَفَافٍ، فَإِنْ كَانَ مِنْ فَضْلِهِ، فَلَيْسَ بِمُوَسَاةٍ.» مواسات با کسی در مال یعنی مال خود را به او دادن و او را در مال برابر کردن. مواسات در جایی است که شخص از کفاف (مورد نیاز) خود، به کسی ببخشد و اگر از اضافه کفافش بدهد مواسات نیست [۸].

المحيط في اللغة: «أَسَيْتُ فَلَانًا إِيسَاءً وَ مُوَسَاةً»: أَى شَارَكْتَهُ. بَا فَلَانِي مُوَسَاتٍ كَرَدَمٍ يَعْنِي بَا أُو مُشَارَكْتِ كَرَدَمٍ [۹].

ازهری در تهذیب اللغة، مواسات را این گونه معنا می‌کند: «يُقَالُ: هُوَ يُؤَاسِي فِي مَالِهِ، أَى يُسَاوِي وَ يُقَالُ: رَجِمَ اللَّهُ رَجْلًا أَعْطَى مِنْ فَضْلٍ، وَوَاسِي مِنْ كَفَافٍ؛ مِنْ هَذَا.» مواسات در مال یعنی کسی را در مالش مساوی کرد. گفته می‌شود: خدا رحمت کند کسی را که زیاده مالش را اعطاء کرد و از کفاف و حد نیاز مالش مواسات کرد [۱۰].

آنچه از لغت‌نامه‌های مذکور حاصل می‌شود این است که:

۱. مواسات از ماده «وسی» به معنای همدلی و دلداری و یاری کردن می‌باشد.
۲. مواسات از ماده «أسو» (که غالباً در این ماده به کار می‌رود): به معنای شریک کردن، سهمیم کردن و برابر قراردادن کسی در مال خود می‌باشد.
۳. مطابق برخی لغت‌نامه‌ها: مواسات بالاتر از بخشش مال است. اعطاء و بخشش یعنی شخص از زیاده مال و اضافه بر نیازش به دیگری بدهد؛ اما مواسات یعنی شریک کردن کسی در معاش و اموال خودش که مورد نیازش بوده و کفاف زندگی خودش را می‌دهد.
۴. مواسات بیشتر اوقات در مورد مال و اموال و مواهب زندگی به کار می‌رود.

در لغت‌نامه‌های فارسی نیز معانی زیادی برای مواسات بیان شده است:

لغت‌نامه دهخدا: مواسات. [م] [ع] امص (مواسا. مواساة. غمخواری و یاریگری و مددکاری به مال. (ناظم الاطباء). معاونت یاران و دوستان و مستحقان است در معیشت و تشریک ایشان در قوت و مال. (نفائس الفنون). غمخواری کردن کسی را به مال خود. برابر گردانیدن او را با خویش.

و گفته اند که مواسات تنها در کفاف باشد و در فضل کفاف را مواساة نگویند. مشارکت و مساهمت در رزق و معاش . شرکت دادن دیگری در کفاف رزق و معاش خویش . اساء. مساوات . به مال و تن با کسی غمخوارگی کردن.

فرهنگ فارسی معین: (م) [ع . مواساء] (مص م .) یاری کردن، کمک رساندن

فرهنگ فارسی عمید: (اسم مصدر) [عربی: مواساء] [موساء] [قدیمی] movāsāt یاری دادن؛ به هم کمک کردن با دادن مال.

بنابراین، در زبان فارسی نیز مواسات هم به معنای مطلق همدلی و یاری کردن و هم کمک مالی و اقتصادی به دیگران و شریک کردن آنها در اموال خود معنا شده است.

مواسات در روایات:

در ادعیه و روایات ما واژه مواسات و هم‌خانواده آن بسیار به کار رفته است. برخی از شارحان و مصححان اصول کافی در ذیل روایات مساوات، به تعریف این واژه پرداخته‌اند.

علی اکبر غفاری و محمد آخوندی در معنای مساوات آورده‌اند: «المؤاساة: المشاركة و المساهمة فی المعاش و الرزق. و أصلها الهمزة قلبت واوا تخفيفاً». مواسات یعنی شریک و سهیم کردن در زندگی و رزق. [۱۱] یا ذیل روایت دیگری، در معنای مواسات توسعه داده و نوشته‌اند:

«المؤاساة- بالهمزة- بین الاخوان عبارة عن إعطاء النصرة بالنفس و المال و غیرهما فی کل ما یحتاج إلى النصرة فیه، یقال: آسیته بمالی مؤاساة: أى جعلته شریکی فیه علی سوییة و بالواو لغةً و فی القاموس فی فصل الهمزة «أساه بماله مؤاساة: أناله منه، أو لا یكون الا من کفاف فان کان من فضله فلیس بمؤاساة» و جعلها بالواو لغةً رديئةً (فی) «مواسات بین برادران یعنی یاری‌رساندن با جان و مال و غیره در هر چیزی که به یاری نیاز است . گفته می‌شود: مواسات کردن با او با مالم یعنی او را به صورت مساوی در مالم شریک کردم. در القاموس نیز آمده که مواسات در مال یعنی مال را به کسی دادن و این بخشش زمانی مواسات گفته می‌شود که از کفاف و اموال مورد نیاز زندگی داده شود، اما بخشش از مازاد نیاز، مواسات نیست [۱۲].»

قزوینی در شرح اصول کافی می‌نویسد: الْمُؤاسَاةُ (به همزه که گاهی منقلب به واو می‌شود و سین بی نقطه و الف، مصدر باب مفاعله): مدد کردن به مال و مانند آن [۱۳].

تعبیر روایی در مورد مواسات:

در روایات متعددی از معصومین علیهم السلام بر مواسات به عنوان حق مسلمانان و مومنان بر یکدیگر توصیه شده است. تعبیری مانند: مُؤاسَاةُ الْإِخْوَانِ فِي اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ [۱۴]، مُؤاسَاةُ الْمَرْءِ أَخَاهُ [۱۵]، الْمُؤاسَاةُ لِأَهْلِ الْحَاجَةِ [۱۶]، مُؤاسَاةُ الْفُقَرَاءِ [۱۷]، مُؤاسَاةُ الْأَخِ فِي الْمَالِ [۱۸]، مُؤاسَاةُ الرَّجُلِ أَخَاهُ فِي مَالِهِ [۱۹]، وَ ارزُقْنِي مُؤاسَاةً مَنْ قَتَرْتَ عَلَيْهِ مِنْ رِزْقِكَ بِمَا وَسَعْتَ عَلَيَّ مِنْ فَضْلِكَ [۲۰]

مواسات به کار رفته در این روایات گاهی به صورت مطلق و در بسیاری نیز مواسات در مال و معاش و دارایی می‌باشد. ممکن است روایات مطلق اشاره به معنای عام مواسات یعنی یاری و کم با مال و جان و آبرو و ... داشته باشد و روایات مواسات مالی، اشاره به مصداق روشن و مهم مواسات یعنی کمک مالی به محرومین داشته باشد.

برخی روایات نیز به تبیین دقیقتر اصل مواسات و گستره آن پرداخته‌اند. در تفسیر منسوب به امام حسن عسکری (ع) و نیز در احتجاج طبرسی آمده است:

[حَدِيثُ الطَّبِيبِ الْيُونَانِيِّ مَعَ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ ع:] وَ أَمْرُكَ أَنْ تُؤَاسِيَ إِخْوَانَكَ [الْمُؤْمِنِينَ] الْمُطَابِقِينَ لَكَ عَلَى تَصَدِيقِ مُحَمَّدٍ ص وَ تَصَدِيقِي وَ النَّقِيَادِ لَهُ وَ لِي، مِمَّا رَزَقَكَ اللَّهُ وَ فَضَّلَكَ عَلَى مَنْ فَضَّلَكَ بِهِ مِنْهُمْ، تَسُدُّ فَاقَتَهُمْ، وَ تَجْبِرُ كَسْرَهُمْ وَ حَلَّتَهُمْ، وَ مَنْ كَانَ مِنْهُمْ فِي دَرَجَتِكَ فِي الْإِيمَانِ - سَاوَيْتَهُ فِي مَالِكَ بِنَفْسِكَ، وَ مَنْ كَانَ مِنْهُمْ فَاضِلًا عَلَيْكَ فِي دِينِكَ، آثَرْتَهُ بِمَالِكَ عَلَى نَفْسِكَ حَتَّى يَعْلَمَ اللَّهُ مِنْكَ أَنَّ دِينَهُ أَثَرٌ عِنْدَكَ مِنْ مَالِكَ، وَ أَنَّ أَوْلِيَاءَهُ أَكْرَمُ عَلَيْكَ مِنْ أَهْلِكَ وَ عِيَالِكَ.

امیرالمومنین (ع) به یونانی فرمود: دستور می‌دهم در آنچه خدا به تو روزی داده و بر دیگران برتری داده، با برادرانی که با تو در تصدیق محمد (ص) و تصدیق من و فرمانبری از او و از من موافقند، مواسات کنی، فقر و نداری آنها را برطرف کنی، شکستگی زندگی و نیازشان را جبران کنی. با کسی که در ایمان هم‌درجه تو هستند او را با خودت در آنچه داری مساوی و برابر کن و کسانی را که در دین بر تو برتری دارند، در آنچه داری بر خود مقدم شمار، تا خدا بداند که نزد تو، دین او بر مالت ترجیح دارد و اولیا خدا گرمی‌ترند نزد تو از اهل و عیال تو [۲۱].

در این روایت به مواسات، مساوات و ایثار اشاره شده است. برای برادران دینی نیازمند، امر به مواسات شده است به اینکه مومنین وظیفه دارند فقر و فاقت را از زندگی او زائل کنند، چال و چوله‌ها و شکستگی‌های زندگی او را جبران و ترمیم نمایند.

اگر مومن نیازمند در ایمان هم درجه با مؤمنین غنی باشد، وظیفه دارند در استفاده از اموال و آنچه دارند، او را با خود برابر و مساوی بدارند.

و اگر مؤمن نیازمند از افراد دارای درجات ایمانی بالاتر باشد، موظف هستیم که در اموال و مواهب زندگی ایثار کرده و او را در استفاده از آنها بر خود مقدم بداریم.

در روایت مشابه دیگری اصبغ از امیرالمؤمنین در مورد چگونگی مواسات و مساوات سوال می‌کند.

قَالَ الْأَصْبَغُ: يَا امِيرَ الْمُؤْمِنِينَ كَيْفَ الْمُوَاسَاةُ وَالْمُسَاوَاةُ؟ قَالَ تُؤَاسِي أَخَاكَ الْمُؤْمِنَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ رَزَقَكَ اللَّهُ إِيَّاهُ وَ لَا تَحْرِمُهُ وَ لَا تَمْتَحِنُهُ فِي دِينِهِ، فَإِذَا امْتَحَنَتْهُ فَوَجَدْتَهُ حَقِيقِي الْإِيمَانِ مُخْلِصَ التَّوْحِيدِ لَزِمْتِكَ مُسَاوَاتَهُ وَ هُوَ أَنْ تُسَاوِيَهُ فِي كُلِّ مَا تَمْلِكُهُ صَغِيرًا كَانَ أَوْ كَبِيرًا تَالِدًا أَوْ طَارِفًا وَ حَتَّى وَ اللَّهُ فِي الْإِبْرَةِ فَهَذَا وَ اللَّهُ هُوَ الْمُسَاوَاةُ وَ الْمُوَاسَاةُ [۲۲].

«حضرت در پاسخ می‌فرمایند: در هر چیزی که خداوند به تو روزی کرده، با برادر مؤمنت مواسات کن و او را محروم نکن. او را در دینش امتحان نکن اگر امتحان کردی و فهمیدی که ایمان حقیقی و توحید خالص دارد، باید در تمام مایملک و دارایی خود (کم یا زیاد، قدیمی یا جدید) با او به مساوات و برابری رفتار کنی.»

در روایتی دیگر از امام هفتم آمده است:

الإمام الكاظم (ع) : يا عاصم! كيف أنتم في التّواصل و التّواصي؟ قلت: على أفضل ما كان عليه احد. قال: أ يأتى أحدكم إلى دكان أخيه أو منزله عند الضّائقة، فيستخرج كيسه و يأخذ ما يحتاج إليه فلا ينكر عليه؟ قال: لا. قال: فليستم على ما أحبّ في التّواصل.

امام کاظم (ع) : ای عاصم! «چگونه با هم ارتباط و مواسات دارید؟ گفتیم: به بهترین صورتی که کسی می تواند چنین باشد.

فرمود: آیا در هنگام سختی یکی از شما به دکان یا خانه برادرش می رود و کیسه او (کیف پول او) را بیرون می آورد و آنچه را که به آن نیاز دارد بر می دارد، بی آنکه کسی او را از این کار باز دارد (و صاحب پول این کار را بر او منکر نشمارد که چرا تو این کار را کردی)؟ گفتیم: نه.

فرمود: پس شما در ارتباط و صمیمیت با یکدیگر چنان نیستید که من دوست می دارم.

الإمام الباقر (ع) : يا ابن أرتاة! كيف تواسيكم؟ قلت: صالح يا أبا جعفر! قال: «يدخل أحدكم يده في كيس أخيه فيأخذ حاجته إذا احتاج إليه؟» قلت: أمّا هذا فلا، فقال: «لو فعلتم ما احتجتم.»

امام باقر (ع) : ای پسر ارطاة! عمل به مواسات در میان شما (شیعیان) چگونه است؟ گفتیم: خوب است ای ابو جعفر! فرمود: «آیا هر یک از شما دست در جیب برادرش می کند و به اندازه نیاز خود از آن بر می دارد؟»، گفتیم، تا این اندازه نه؛ فرمود: «اگر چنین می کردید محتاج نمی شدید [۲۳].»

برداشت از این دو روایت این است که مواسات یعنی مؤمن نیازمند به اندازه رفع نیاز خود در مال مؤمن دیگر شریک و سهیم است و هنگام حاجت، مال برادر مؤمن خود را مال خود می داند و اختیار مصرف دارد. ظاهر روایت از یک سو حق مومن نیازمند در مال برادر دینی اش را نشان می دهد و از سوی دیگر، گستره و وسعت معنای مواسات و مسؤولیت اجتماعی بزرگی که یک مسلمان و مؤمن در جامعه اسلامی دارد. نکته بسیار مهم روایت اول آن است که مواسات بیانگر درجه ای از ایمان است که اگر مومن نیازمند از جیب و کیف پول مومن دیگر بر حسب نیاز پول بردارد، برای این مومن جای تعجب و انکار نداشته و رضایت قلبی دارد!

همچنین، روایت به اثر بزرگ اجتماعی و اقتصادی مواسات یعنی رفع فقر و احتیاج از جامعه اشاره می کند.

مواسات در سیره معصومین:

سیره و زندگی معصومین علیهم السلام مشحون است از مواسات و همدلی و یاری به نیازمندان و محرومان. در این مجال به چند داستان کوتاه و نمونه عملی از زندگی آن بزرگواران در رعایت مواسات با مردم اشاره می کنیم:

« ۱. روزی عقیل برادر امیرالمؤمنین علیه السلام از ایشان تقاضای صد هزار درهم کرد تا بتواند قرض هایش را ادا کند. حضرت در جواب عقیل می فرماید: صد هزار درهم! چقدر زیاد! متأسفم برادر جان که این قدر ندارم که قرض های تو را بدهم، ولی صبر کن موقع پرداخت حقوق برسد، از سهم شخصی خودم برمی دارم و به تو می دهم و شرط مواسات و

برادری را بجا خواهم آورد. اگر نه این بود که عائله خودم خرج دارند، تمام سهم خودم را به تو می‌دادم و چیزی برای خود نمی‌گذاشتم [۲۴]».

۲. معتب خدمتکار خانه امام صادق (ع) می‌گوید: شبی در دل شب دیدم امام از خانه خارج شد. امام را تعقیب کردم تا نکند دشمن به ایشان صدمه بزند. همین‌طور تعقیب می‌کردم. یک وقت دیدم باری که به پشت داشت، از شانه ایشان افتاد. من جلو رفتم و سلام کردم. فرمود: اینجا چه می‌کنی؟ گفتم: چون دیدم از خانه خارج شدید، نخواستم شما را تنها بگذارم. بعد آن آذوقه را جمع کردم و در میان انبان گذاشتم. گفتم: آقا بگذارید من به دوش بگیرم.

فرمود: آیا در قیامت تو می‌توانی بار مرا به دوش بکشی؟! حرکت کردیم تا رسیدیم به ظلّ بنی ساعده که معلوم بود مسکن فقر است. دیدم حضرت آن نان‌ها را مخفیانه میان آنان تقسیم کرد. من عرض کردم: آیا اینها شیعه هستند؟ فرمود: نه. گفتم: با وجود اینکه شیعه نیستند، شما به اینها رسیدگی می‌کنید؟ فرمود: اگر شیعه می‌بودند نمک هم برایشان می‌آوردم [۲۵].

۳. مواسات حضرت خدیجه سلام الله علیها:

قَالَتْ عَائِشَةُ كَانَ النَّبِيُّ إِذَا ذَكَرَ خَدِيجَةَ أَحْسَنَ عَلَيْهَا التَّنَاءَ فَقُلْتُ مَا تَذَكُرُ حَمْرَاءَ الشُّدُقِ قَدْ أَبَدَلَ اللَّهُ لَكَ خَيْرًا قَالَ مَا أَبَدَلَنِي اللَّهُ خَيْرًا مِنْهَا صَدَقْتَنِي إِذْ كَذَّبَنِي النَّاسُ وَوَأَسْتَنِي بِمَالٍ إِذْ حَرَمَنِي النَّاسُ وَرَزَقَنِي اللَّهُ مِنْهَا الْوَلَدَ إِذْ لَمْ يَرْزُقْنِي مِنْ غَيْرِهَا [۲۶].

خدیجه کبری از زنان بسیار ثروتمند مکه بودند. آنقدر ثروت داشت که هزاران شتر و چندصد غلام اموال تجاری او را حمل و نقل می‌کردند. با این حال، ایشان بعد از دواج با پیامبر اکرم (ص) تمام ثروتش را در راه اسلام و حمایت از پیامبر خرج کرد. پیامبر اکرم (ص) در مذکور، یکی از مناقب حضرت خدیجه را مواسات در مال معرفی می‌کنند.

۴. حضرت مجتبی (ع) در طول عمر خود دوبار تمام اموال و دارایی خود را در راه خدا خرج کرد و سه‌بار ثروت خود را به دو نیم تقسیم نمود. نصف آن را برای خود نگه داشت و نصف دیگر را در راه خدا بخشید [۲۷].

۵. مواسات انصار با مهاجران نیز از جلوه‌های باشکوه همدلی و یاری در اسلام است. پایه‌های حکومت اسلام در مدینه با مواسات و همکاری همه مسلمانان استقرار یافت و مشکلات آغازین جامعه اسلامی با احساس همدردی، مشارکت و سهیم ساختن دیگران در مال و زندگی برطرف شد؛ به گونه‌ای که این همکاری بین انصار و مهاجران در صدر اسلام، زمینه‌های رشد و بالندگی جامعه را فراهم آورده، موفقیت‌ها و پیروزی‌های مسلمانان را در آینده‌ای نزدیک رقم زد. رفتار انصار با مهاجران از بهترین و زیباترین جلوه‌های مواسات در اسلام است. انصار آنان را در خانه‌های خود جای داده، حتی آنان را در خانه و دارایی‌های خود شریک کردند.

در مدینه خانه‌های زیادی بودند که مهاجران با انصار در آن به صورت مشترک زندگی می‌کردند. نقل شده است، انصار در هنگام برداشت محصول خرما، آن را به دو بخش تقسیم می‌کردند و نصف بیشتر آن را به برادران مهاجر خود می‌دادند [۲۸].

مهاجران که از رفتار انصار و مواساتشان در شگفت بودند، به پیامبر (ص) گفتند:

«يَا رَسُولَ اللَّهِ! مَا رَأَيْنَا: مَثَلُ قَوْمٍ قَدَّمْنَا عَلَيْهِمْ أَحْسَنَ مُوَأَسَاةٍ فِي قَلِيلٍ، وَ لَا حُسْنُ بَدَلٍ فِي كَثِيرٍ، لَقَدْ كَفَوْنَا الْمُؤُونَةَ وَ أَشْرَكُونَا فِي الْمُهَنَّا»

ای رسول خدا! ما هرگز مانند این قوم که به نزد آنان وارد شده‌ایم، ندیدیم که در مال کمشان، بهترین مواسات و در مال زیادشان هم بهترین بدل را به جا آوردند؛ به گونه‌ای که هزینه‌های زندگی ما را کفایت کرده، در هزینه زندگی و مسکن با ما شریک شدند [۲۹].

مواسات در کلام بزرگان:

از نظر رهبر فرزانه انقلاب، مواسات معنای گسترده‌ای دارد و هر نوع کمک و خدمتی به هر انسانی اعم از مسلمان و غیرمسلمان را در بر می‌گیرد. ایشان در تعریف مواسات می‌فرماید:

«همه باید خود را موظف به مواسات بدانند. مواسات یعنی هیچ خانواده‌ای از خانواده‌های مسلمان و هم‌میهن و محروم را با دردها و محرومیتها و مشکلات خود تنها نگذاشتن؛ به سراغ آنها رفتن و دست کمک‌رسانی به سوی آنها دراز کردن. امروز این یک وظیفه جهانی برای همه انسانهایی است که دارای وجدان و اخلاق و عاطفه انسانی هستند؛ اما برای مسلمانان، علاوه بر این که یک وظیفه اخلاقی و عاطفی است، یک وظیفه دینی است [۳۰].»

همچنین ایشان در شرح روایتی به تفاوت معنای مواسات و مساوات اشاره و اظهار می‌دارند:

«و مواساة المرء اخاه؛ مواسات ورزیدن با برادر مؤمن. مواسات با مساوات فرق دارد؛ برابری نیست. مواسات یعنی همراهی کردن و کمک کردن به برادر مؤمن در همه‌ی امور. انسان وظیفه بداند؛ کمک فکری، کمک مالی، کمک جسمانی، کمک آبرویی. این مواسات است [۳۱].»

شهید مطهری با بیان اینکه مواسات یک اصل ثابت و تغییرناپذیر است می‌گوید یک مسلمان نباید زندگی خود را از زندگی عمومی جدا بداند، باید زندگی خود را با زندگی عموم تطبیق دهد. معنی ندارد درحالی که عموم مردم در بدبختی زندگی می‌کنند عده دیگر با مستمسک قراردادن آیه «قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ» [۳۲] در دریای نعمت غوطه‌ور بشوند؛ هرچند فرض کنیم که از راه حلال به چنگ آورده باشند [۳۳].

ایشان مواسات را به معنای اشتراک در اموال و زندگی معرفی کرده و می‌گوید:

«این یک مسئله‌ای است که آن ایده‌آل مذهب و ایده‌آل اسلام و آن چیزی که در دوره آخرالزمان به ما وعده داده‌اند که خواهد بود، این است که رشد اخلاقی و عاطفی و اخوت اسلامی و صفای در اخوت به این حد می‌رسد؛ یعنی انسان از نظر تکامل اخلاقی به حدی می‌رسد که عملاً اشتراک وجود دارد، عملاً این جیب و آن جیب وجود ندارد [۳۴].»

از نگاه آیت الله مصباح یزدی مواسات یعنی «دیگران را مثل خود دانستن»، «اموال خود را اموال آنها دانستن.»

«تعبیر خاصی در عربی هست که معادل فارسی آن را نداریم و آن «مواسات» است. «مواسات»؛ غیر از «مساوات» است. یعنی این که انسان دست و دلش باز باشد و کسانی را که حاجتی دارند مثل خودش حساب کند؛ فکر کند که اموال و دارایی‌هایش برای آنها هم هست. انگار اموال خودش را برای دیگران هم می‌داند و حاضر است در اختیارشان قرار دهد، تا نیازشان را رفع کنند. در حدی که دیگران به اموال او نیاز دارند مضایقه نداشته باشد. حتی در بعضی از روایات خطاب به شیعیان می‌گویند: آیا بیشتر دوست دارید که مالتان را برای خودتان صرف کنید یا برای دوستانتان؟ شیعه باید نسبت به برادرانش «مواسات» داشته باشد، آنها را شریک مال خود بداند و در نعمتهایی که خدا به او داده دیگران را هم شریک کند. این از علائم شیعه است [۳۵].»

ایشان در شرح عبارت «الْمُوَاسَاةُ لِإِخْوَانِكُمْ» در یکی از روایات، معنای مواسات را اینگونه بیان می‌دارد:

«مساوات با برادران یعنی آنان را شریک زندگی خویش قرار دهید؛ یعنی همان‌گونه که نگران زندگی خویش‌اید و در پی تأمین نیازهای خود و خانواده خویش برمی‌آیید، نگران زندگی برادران دینی خود نیز باشید و از دارایی، جایگاه اجتماعی و حتی آبروی خود برای کمک به آنها مایه بگذارید [۳۶].»

بر این اساس، مواسات در کلام این بزرگان، یعنی «انواع کمک‌های فکری، مالی، جسمانی، آبرویی»؛ یعنی «دیگران را مثل خود دانستن»، «اموال خود را اموال آنها دانستن»، «درد و مشکلات آنها را مشکل خود دانستن»؛ یعنی «هم‌جیب بودن و اشتراک در اموال در وقت نیاز.»

نتیجه:

آنچه از مجموع معانی لغوی، روایات، سیره معصومین و کلام علمای بزرگ اسلام به دست می‌آید، مواسات رفتار و خصلت پسندیده اسلامی است که در مرتبه‌ای بالاتر از بخشش و پائین‌تر از مساوات و ایثار جای می‌گیرد.

این اصل بزرگ اسلامی، گستره‌ای از «همدلی و غمخواری» تا «یاری و کمک‌های فکری، مالی، جسمانی، آبرویی» و بالاتر از آن، «محرومان و نیازمندان را در اموال خود شریک دانستن» و «زندگی و دارایی خود را زندگی و دارایی آنها دانستن» را در بر می‌گیرد.

[۱] طلبه درس خارج و دانش‌آموخته مقطع دکتری اقتصاد

[۲] سخنرانی تلویزیونی رهبر انقلاب به مناسبت ولادت امام زمان (عج)، ۲۱/۰۱/۱۳۹۹

[۳] فرهنگ ابجدی الفبایی عربی فارسی: ترجمه کامل المنجد الابدی، متن، ص: ۱۶۴

[۴] فرهنگ ابجدی الفبایی عربی فارسی: ترجمه کامل المنجد الابدی، متن، ص: ۲

[۵] الصحاح: تاج اللغة و صحاح العربیة، ج ۶، ص: ۲۲۶۸

[٦] مجمع البحرين، ج ١، ص: ٢٨

[٧] تاج العروس من جواهر القاموس، ج ١٩، ص: ١٥٦

[٨] القاموس المحيط، ج ٤، ص: ٣١٨

[٩] المحيط فى اللغة، ج ٨، ص: ٤١٩

[١٠] تهذيب اللغة، ج ١٣، ص: ٩٤

[١١] الكافى (ط - الإسلامية)، ج ٢، ص: ١٤٤، تصحيح: غفارى على اكبر و آخوندى، محمد

[١٢] الكافى (ط - الإسلامية)، ج ٢، ص: ١٤٥، تصحيح: غفارى على اكبر و آخوندى، محمد)

[١٣] صافى در شرح كافى (ملا خليل قزوينى)، ج ١، ص: ٢٤٣

[١٤] الأمالى (للمفيد)، النص، ص: ٣١٧

[١٥] معانى الأخبار، النص، ص: ١٩٢

[١٦] كافى (ط - دار الحديث)، ج ٣، ص: ٤٤٧

[١٧] تأويل الآيات الظاهرة فى فضائل العترة الطاهرة، ص: ٧٧

[١٨] كافى (ط - دار الحديث)، ج ٣، ص: ٤٣٥

[١٩] معانى الأخبار، النص، ص: ١٩١

[٢٠] صلوات شعبانيه

[٢١] التفسير المنسوب إلى الإمام الحسن العسكرى عليه السلام، ص: ١٧٠

[٢٢] الهداية الكبرى، ص: ٤٤٠

[٢٣] الحياة / ترجمه احمد آرام، ج ٥، ص: ٦٦٩

[٢٤] مجموعه آثار استاد شهيد مطهرى، ج ١٨، ص: ٢٧٤

[٢٥] مجموعه آثار استاد شهيد مطهرى، ج ٢١، ص: ١٥٤

[٢٦] روضة الواعظين و بصيرة المتعظين (ط - القديمة)، ج ٢، ص: ٢٦٩

[۲۷] مهدی پیشوایی، سیره پیشوایان، ص ۹ و ۹۱، سیوطی، تاریخ الخلفاء، مکتبه المثنی بغداد.

[۲۸] حیدری، گلشاد، فرهنگنامه سیره پیامبر اعظم، به نقل از <https://fa.imamatpedia.com/wiki>

[۲۹] عیون الأثر، ج ۱، ص ۲۳۱؛ البدایه و النهایه، ج ۳، ص ۲۲۸؛ سبل الهدی والرشاد، ج ۳، ص ۳۶۴ و ابن کثیر، السیره النبویه، ج ۲، ص ۳۲۸.

[۳۰] بیانات رهبر انقلاب در خطبه‌های نماز عید فطر، ۱۵/۰۹/۱۳۸۱

[۳۱] بیانات رهبر انقلاب در دیدار کارگزاران نظام - ۳۱/۰۶/۱۳۸۶

[۳۲] اعراف، ۳۲.

[۳۳] مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۱۸، ص: ۴۳

[۳۴] مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۱۵، ص: ۵۷۵

[۳۵] سخنان آیت الله مصباح یزدی، در دفتر مقام معظم رهبری، ۰۱/۰۸/۸۷

[۳۶] آیت الله مصباح یزدی، سیمای سرافرازان، ج ۱، ص ۵۱